

Irena Mamczak-Gadkowska

(Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland)

<https://orcid.org/0000-0003-0011-9266>

e-mail: imaga@amu.edu.pl

Z problematyki scalania archiwaliów w Polsce w okresie międzywojennym

Consolidation of Archival Materials in Poland in the Interwar Period

ABSTRACT

The aim of this article is to present the issue of consolidation of archival materials in Poland in the interwar years (1918–1939). After Poland regained independence, the problem of merging archives became particularly important for Polish state archives, both in the context of ongoing revindication process of archival records and library collections and the need for their rational distribution in the archives as well as in the context of arranging and making archival resources accessible for scientific research. The author discusses the main problems that accompanied this process. She draws attention to the initiatives of the State Archives Department and the most prominent Polish archivists in this regard. She also points out the legal aspects of this process and the main difficulties

PUBLICATION INFO			
			e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
			
THE AUTHOR'S ADDRESS: Irena Mamczak-Gadkowska, the Faculty of History of the Adam Mickiewicz University in Poznań, 7 Uniwersytetu Poznańskiego Street, 61-614 Poznań, Poland			
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Faculty of History of the Adam Mickiewicz University in Poznań			
SUBMITTED: 2022.12.30	ACCEPTED: 2023.02.17	PUBLISHED ONLINE: 2023.07.20	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl	
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS		 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES	

associated with its implementation. The author emphasizes the role and efforts of archives and scientific libraries in the process of consolidating archival materials in Poland during the said period.

Key words: archival materials, state archives, consolidation of archival materials, scientific libraries

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia problematykę scalania archiwaliów w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939). Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości problem scalania archiwów stał się w polskich archiwach państwowych szczególnie ważny, zwłaszcza w kontekście prowadzonej akcji rewindykacji archiwaliów i zbiorów bibliotecznych oraz konieczności ich racjonalnego rozmieszczania w archiwach, jak również w kontekście opracowania i udostępniania zasobu archiwalnego do badań naukowych. Autorka przedstawia najważniejsze problemy, jakie towarzyszyły temu procesowi. Zwraca uwagę na inicjatywy Wydziału Archiwów Państwowych oraz najwybitniejszych archiwistów polskich w tym zakresie. Wskazuje również na aspekty prawne tego procesu oraz na najważniejsze trudności, jakie były związane z jego realizacją. Podkreśla także rolę i wysiłek archiwów i bibliotek naukowych, przede wszystkim uniwersyteckich, w procesie scalania archiwaliów w Polsce w tym okresie.

Słowa kluczowe: materiały archiwalne, archiwa państwowe, scalanie archiwaliów, biblioteki naukowe

Problematyka scalania rozproszonych zespołów archiwalnych jest jednym z ważnych problemów archiwistyki. Zagadnienie to, które ściśle wiąże się z realizacją podstawowych funkcji archiwów, zwłaszcza w zakresie gromadzenia materiałów archiwalnych, ich rozmieszczania, opracowania i udostępniania do badań naukowych, znalazło swoje miejsce w literaturze archiwalnej, w tym również w pierwszych polskich podręcznikach archiwalnych opublikowanych w dwudziestoleciu międzywojennym¹ oraz w innych znaczących publikacjach². Po odzyskaniu niepodległości archiwa państwowe w Polsce uzyskały jednolitą organizację

¹ K. Konarski, *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*, Warszawa 1929; R. Przelaskowski, *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935.

² K. Kaczmarczyk, *Potrzeby naszych archiwów*, w: *Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 10, Warszawa 1929, s. 518–528; K. Konarski, *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, „Archeion”, t. 1, 1927, s. 106–127; K. Konarski, W. Łopaciński, *Reorganizacja archiwów państwowych*, w: *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28 listopada do 4 grudnia 1930*, t. 1, *Referaty*, red. K. Tyszkowski, Lwów 1930, s. 452–461; J. Siemieński, *Scalanie archiwów i bibliotecznych zbiorów szczególnych*, w: *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*, t. 1, *Referaty, Sekcja VI B*, Lwów 1925, s. 1–15; idem, *Stan i sprawa archiwów polskich*, w: *Nauka Polska*, s. 499–517; idem, *Respect des fonds. Application internationale*, w: *VIII-e Congrès International des Sciences Historiques, V. I- Communication presentees*, Zurich 1938.

na mocy dekretu z 7 lutego 1919 r., który wprowadzał scentralizowany model funkcjonowania sieci archiwalnej, zarządzanej przez Wydział Archiwów Państwowych, współpracujący z Radą Archiwalną i podległy Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³. Stworzenie nowoczesnego, opartego na wzorcach zachodnich modelu funkcjonowania sieci archiwów państwowych pozwoliło skoncentrować pod jednym kierownictwem wysiłki służb archiwalnych, dotyczące licznych zadań stojących przed archiwami, począwszy od wypracowania jednolitych podstaw prawnych ich funkcjonowania, przez realizację funkcji wynikających z zadań ustawowych, aż po działalność organizacyjną, naukową i wydawniczą. Po I wojnie światowej problem scalania archiwaliów stał się w polskich archiwach szczególnie ważny i pilny, zwłaszcza w kontekście prowadzonej na szeroką skalę akcji rewindykacji archiwaliów i zbiorów bibliotecznych oraz konieczności ich racjonalnego rozmieszczenia w archiwach, ale również w kontekście opracowania i udostępniania zasobu archiwalnego do badań naukowych. Scalanie w jednym archiwum zespołu rozproszonego jest konsekwencją przestrzegania przyjętych i upowszechnionych w okresie międzywojennym w polskiej praktyce archiwalnej fundamentalnych zasad archiwistyki, a mianowicie zasad przynależności zespołowej i niepodzielności zespołu archiwalnego⁴. Z punktu widzenia archiwistów istotna była również potrzeba zaprowadzenia ładu w zasobie archiwalnym i ułatwienia pracy badaczom naukowym.

W środowisku archiwistów międzywojennych problem scalania archiwaliów był poruszany wielokrotnie, i to nie tylko w literaturze archiwalnej, ale także w pracach Rady Archiwalnej jako organu doradczego Wydziału Archiwów Państwowych oraz w referatach i licznych dyskusjach, zwłaszcza z udziałem uczestników sekcji archiwalnej IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu w 1925 r. Zgodnie z artykułem 11 dekretu o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwami archiwa państwowe były zobowiązane do współdziałania „w pracy naukowej przez udostępnianie materiałów archiwalnych drogą ich publikacji oraz przez dopuszczenie do korzystania z archiwów osób prywatnych i urzędowych oraz ciał naukowych”⁵. U progu dwudziestolecia międzywojennego sprawa racjonalnego rozmieszczenia zasobów poszczególnych archiwów i możliwości ich udostępniania badaczom pozostawiała wiele do życzenia. Wychodząc więc naprzeciw ich oczekiwaniom, władze archiwalne wraz z kadrą archiwalną przystąpiły

³ „Dziennik Praw Państwa Polskiego” [dalej: „DPPP”] 1919, nr 14, poz. 182.

⁴ M. Tarakanowska, *Problemy rozmieszczenia i scalania zespołów archiwalnych w sieci archiwów państwowych*, „Archeion” 1988, 84, s. 7–8.

⁵ „DPPP” 1919, nr 14, poz. 182.

między innymi do prac nad racjonalizacją rozmieszczenia zasobu w polskich archiwach państwowych oraz opracowaniem zasobu celem jego udostępniania.

Trudno przecenić znaczenie scalania akt dla prowadzenia badań naukowych, zwłaszcza w czasach poprzedzających mikrofilmowanie akt oraz powszechną rewolucję informatyczną. Scalanie akt łączy się z właściwym rozmieszczeniem zasobu archiwalnego przed jego opracowaniem i ma na celu ułatwienie pracy badaczom naukowym. Wielkim orędownikiem scalania archiwaliów był wybitny archiwista, dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie – dr Józef Siemieński⁶, który krytycznie oceniał przypadkowe i bezplanowe rozmieszczenie zasobów rękopiśmiennych w archiwach i bibliotekach. Problematykę scalania biblioteczno-archiwalnego przedstawił on w referacie „Scalanie archiwów i bibliotecznych zbiorów szczególnych”, wygłoszonym na IV Zjeździe Historyków w Poznaniu. Pisał w nim między innymi:

W Polsce dotarcie do wszystkich źródeł jest, jak wiadomo, nader często niemożliwe. Niemożliwe praktycznie, bo na to trzeba obejść wszystkie zbiory i wszystkie przeszukać od góry do dołu. [...] Więc np. Archiwum Koronne mieści się w dzisiejszym Archiwum Głównym. Bynajmniej jednak nie w całości. Znaczną ilościowo, a zwłaszcza jakościowo, część przechowują zbiory Muzeum Ks. Czartoryskich w Krakowie. Nadto rozmaitej wielkości grupy dokumentów Archiwum Koronnego rozproszone są po wszystkich zbiorach polskich: spotkałem je w Bibliotece Jagiellońskiej, w Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, u Zamoyskich i u Krasieńskich w Warszawie. Archiwum podskarbińskie podzielone jest pomiędzy Archiwum Główne i Archiwum Skarbowe. Całe jego partie znajdują się w Bibliotece Krasieńskich i u Czartoryskich. [...] Takiego zamieszania nie ma nigdzie na świecie⁷.

Autor tych słów miał pełną świadomość przyczyn tego stanu rzeczy, gdy pisał, że „złożyły się na to szczególne przyczyny, a przede wszystkim losy państwa i narodu w okresie zaborów, kiedy archiwa państwowe i zbiory rękopiśmienne zostały wywiezione przez zaborców, częściowo uległy rozproszeniu przypadkowemu, a częściowo ukryte przez różne

⁶ J. Karwasińska, *Józef Siemieński – dyrektor Archiwum Głównego*, „Archeion” 1948, 17, s. 27–53; M. Bielińska, A. Sucheni-Grabowska, *Siemieński Józef, Jan, Julian (1882–1941)*, w: *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 1, Warszawa–Łódź 1988, s. 194.

⁷ J. Siemieński, *Scalanie*, s. 1–2.

osoby, zostały z czasem włączone do ich własnych lub do cudzych zbiorów prywatnych”⁸.

Bogatymi zbiorami archiwalnymi mogły poszczycić się zwłaszcza biblioteki fundacyjne: ordynacji Zamoyskich i Krasieńskich w Warszawie, Czartoryskich w Krakowie, Ossolińskich we Lwowie, Działyńskich w Kórniku i niedoszła, jako fundacyjna, biblioteka Tarnowskich w Suchej koło Żywca. Piotr Bańkowski pisał, że są one:

[...] specyficznym wytworem XIX stulecia. Gdy historyk tej epoki kiedyś będzie mówił o tym, co cechowało życie kulturalno-umysłowe Polski w okresie między utratą niepodległości, a momentem wskrzeszenia państwa w roku 1918, to niewątpliwie podkreśli, że jedną z osobliwości tego życia były powyższe instytucje. [...] Osobliwość ta polegała m. in. na tym, że łączyły one w sobie jednocześnie bibliotekę, archiwum i muzeum⁹.

Cenne zbiory archiwaliów posiadały również biblioteki uniwersyteckie, a także Biblioteka Narodowa w Warszawie. Część archiwaliów zgromadził w niej jej pierwszy dyrektor Stefan Demby. Znaczne ilości archiwaliów zdeponowała w tej bibliotece Delegacja Rewindykacyjna realizująca postanowienia traktatu ryskiego z 18 marca 1921 r.¹⁰

Pomimo rysujących się różnic w podejściu do tego ważnego, ale i skomplikowanego zagadnienia, w drugiej połowie lat dwudziestych XX w. rozpoczęły się prace nad przygotowaniem do procesu scalania archiwaliów Polsce. Inicjatywa w tej sprawie wyszła z Wydziału Archiwów Państwowych. W tym czasie problematyka scalania była między innymi przedmiotem obrad ostatnich posiedzeń Rady Archiwalnej w okresie międzywojennym, czyli VI posiedzenia w grudniu 1928 r. oraz VII posiedzenia w marcu 1930 r.¹¹ W praktyce praca nad scalaniem archiwaliów została zogniskowana w Polskiej Akademii Umiejętności, która w tym celu powołała specjalną komisję, w której skład weszli przedstawiciele Wydziału Archiwów Państwowych, archiwów państwowych i instytucji naukowych. Ze strony archiwów w jej skład weszli: dyrektor AGAD – dr Józef Siemieński, dyrektor AAD – dr Kazimierz Konarski, dyrektor

⁸ *Ibidem*. Na ten temat także vide: J. Jankowska, *Scalanie archiwaliów*, „Archeion” 1954, 22, s. 8–11.

⁹ P. Bańkowski, *Archiwa i rękopiśmienne zbiory biblioteczne*, „Archeion” 1951, 19–20, s. 225–226.

¹⁰ *Ibidem*, s. 224.

¹¹ *Protokół posiedzeń VI sesji Rady Archiwalnej z 19 i 20 XII 1928 r.*, „Archeion” 1928, 5, s. 1–25; *Protokół posiedzeń VII sesji Rady Archiwalnej z 28–29 III 1930 r.*, „Archeion” 1930, 8, 1930, s. 11–33.

AP w Poznaniu – dr Kazimierz Kaczmarczyk oraz radca WAP – dr Antoni Rybarski. 28 września 1928 r. odbyło się posiedzenie specjalnej komisji utworzonej przez PAU, na którym przedyskutowano sprawę wstępnych prac, zmierzających do realizacji projektu scalania archiwaliów. Następnie zagadnienie to było przedmiotem narady dyrektorów archiwów i naczelnika Wydziału Bibliotecznego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, jaka odbyła się w Wydziale Archiwów Państwowych. Przyjęto uchwałę, aby przede wszystkim zająć się ustaleniem zakresu materiałów podlegających scaleniu w archiwach i bibliotekach państwowych. Planowano opracowanie okólnika do archiwów i bibliotek państwowych, polecającego przygotowanie spisów akt i rękopisów nadających się do wymiany między archiwami i bibliotekami. Referujący uchwałę komisji dyrektor J. Siemieński zwrócił także uwagę na powiązanie sprawy scalania archiwaliów ze sprawą sieci archiwalnej, która objęłaby w sposób racjonalny rozmieszczenie archiwów i archiwaliów w ośrodkach administracyjnych i naukowych II Rzeczypospolitej. J. Siemieński podkreślił, że sprawa scalania archiwaliów „weszła na realne tory” dzięki podjęciu inicjatywy przez PAU oraz „dzięki wysoce bezstronnemu obywatelskiemu stanowisku” dr. Edwarda Kuntzego, dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej. Zebrani na posiedzeniu Komisji uznali za pożądane, aby Biblioteka Jagiellońska dała przykład dobrowolnej wymiany akt podlegających scalaniu¹².

Przygotowaniom do scalania archiwaliów od początku towarzyszyły ożywione dyskusje w środowisku archiwistów i bibliotekarzy, a także historyków i prawników, ze szczególnym zainteresowaniem Kazimierza Kaczmarczyka, Władysława Studnickiego, Władysława Semkowicza i Tadeusza Kutrzeby. Zwracali oni uwagę na skalę „trudności i drażliwość” tej sprawy, nawet między archiwami i bibliotekami państwowymi, należącymi do jednego właściciela, a więc państwa. Skala tych trudności była jeszcze większa w sytuacji różnych właścicieli. W dyskusjach podkreślano, że zadaniem komisji PAU będzie przekonywanie stron o słuszności i potrzebie scalania archiwaliów. Dyskutanci jednoznacznie poparli dążenie do przeprowadzenia scalania archiwaliów w archiwach i bibliotekach państwowych oraz zalecili „przygotowanie gruntu do scalania archiwaliów państwowych, znajdujących się obecnie w rękach różnych osób fizycznych i prawnych, prywatnych, samorządowych, społecznych, naukowych, itd.”¹³. Podkreślano przy tym, że scalanie archiwaliów znajdujących się w bibliotekach powinno być przeprowadzone również ze względów prawnych, jako że archiwalia mają charakter oficjalnych

¹² *Protokół posiedzeń VI sesji*, s. 8, 9, 15.

¹³ *Ibidem*, s. 9.

dowodów i tylko archiwa mają prawo do wydawania na ich podstawie uwierzytelnionych odpisów.

Przypomnieć trzeba, że w połowie dwudziestolecia międzywojennego w środowisku archiwalnym toczyła się także równoległa i szeroka dyskusja nad kształtem sieci archiwalnej i zapewnieniem najbardziej optymalnego rozmieszczenia archiwów i archiwaliów w ośrodkach administracyjnych i naukowych II Rzeczypospolitej¹⁴. Pomimo planów przebudowy sieci archiwalnej w Polsce, które powstrzymywały archiwa przed zmianami w zasobach, w końcu lat dwudziestych podjęto decyzję o konieczności scalania archiwaliów. Z inicjatywą w tej sprawie wystąpili uczestnicy VI sesji Rady Archiwalnej 20 grudnia 1928 r., podejmując odpowiednią uchwałę. Prace przygotowawcze, w tym głównie opracowanie ankiety dotyczącej materiałów przechowywanych w bibliotekach i archiwach, powierzono specjalnej komisji utworzonej przez Polską Akademię Umiejętności, w skład której – obok przedstawicieli Akademii – weszli delegaci WAP i poszczególnych archiwów państwowych (J. Siemieński, S. Demby, A. Rybarski i K. Kaczmarczyk) oraz przedstawiciele instytucji naukowych¹⁵. Zebrane dzięki ankiecie materiały oraz poparcie inicjatywy przez Polską Akademię Umiejętności, a także przez dr. E. Kuntzego, dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej, potwierdzały zainteresowanie instytucji państwowych procesem scalania archiwaliów.

Warto podkreślić, że prowadzone od końca lat dwudziestych XX w. prace nad przygotowaniem i realizacją scalania archiwaliów toczyły się niemal równoległe z pracami nad projektem *Przewodnika po polskich archiwach państwowych doby porzobiorowej 1772–1918*, którego pomysł zrodził się w 1928 r. w gronie pracowników warszawskich archiwów państwowych, a który został opublikowany na łamach „Archeionu” w 1934 r. W liście przewodnim ówczesnego naczelnego dyrektora archiwów państwowych – Witolda Suchodolskiego – czytamy, że planowana i szczegółowo opracowana „Ankieta archiwalna” będzie „nie tylko podstawą «Przewodnika», ale umożliwi także utworzenie kartoteki zespołów w każdym archiwum oraz kartoteki generalnej wszystkich zespołów w Wydziale Archiwów Państwowych. Nadto zebrane przez nią dane ułatwią tak aktualną dziś i ważną akcję scalania archiwaliów”¹⁶. W obu tych projektach: scalania

¹⁴ K. Konarski, W. Łopaciński, *op. cit.*, s. 452–461; I. Mamczak-Gadkowska, *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006, s. 101–116.

¹⁵ *Protokół posiedzeń VI sesji*, s. 15, 25; *Protokół posiedzeń VII sesji*, s. 32.

¹⁶ W. Suchodolski, *Projekt Przewodnika po polskich archiwach państwowych doby porzobiorowej (1772–1918). Ankieta archiwalna, „Archeion” 1934, 12, s. 227–239*. W tym samym czasie został opublikowany pierwszy tom „Przewodnika” po archiwach polskich autorstwa J. Siemieńskiego. Cf. J. Siemieński, *Przewodnik po archiwach polskich*, t. 1, *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1933.

archiwaliów i opracowania „Przewodnika”, który miał stanowić swoisty informator o zasobie archiwalnym doby porozbiorowej, widać wyraźnie zamierzenie kompleksowego podejścia do problematyki gromadzenia, rozmieszczenia i opracowania zasobu w oparciu o zasady archiwalne oraz ułatwienia badaczom korzystania z zasobu archiwalnego.

1 września 1930 r. minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego – Sławomir Czerwiński – przychylając się do wniosku członków Rady Archiwalnej, zgłaszanych zarówno podczas VI (19 i 20 grudnia 1928 r.), jak i VII sesji (29 marca 1930 r.), wydał specjalne zarządzenie, które stanowiło podstawę prawną do przeprowadzenia w praktyce scalania archiwaliów państwowych¹⁷. Zgodnie z zawartymi w nim postanowieniami proces scalania miał polegać na przeniesieniu: 1) z bibliotek do archiwów – archiwaliów państwowych; 2) z archiwów do bibliotek – rękopisów niebędących archiwiami państwowymi oraz druków nie należących do bibliotek archiwalnych, 3) z archiwów jednych do drugich – archiwaliów pozostających przypadkowo w niewłaściwych placówkach. Równocześnie minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego wy stosował do wszystkich archiwów oraz Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, bibliotek uniwersyteckich we Lwowie, Warszawie, Wilnie, Poznaniu i Biblioteki im. Wróblewskich w Wilnie odpowiednie pismo z prośbą o sporządzenie wykazów archiwaliów i druków podlegających scalaniu, z zastrzeżeniem, że wykonanie powyższego zadania nie może pociągnąć żadnych nadzwyczajnych wydatków¹⁸.

Komisja do spraw scalania archiwaliów pod przewodnictwem J. Siemińskiego opracowała ankietę dotyczącą materiałów archiwalnych w bibliotekach i materiałów bibliotecznycych w archiwach¹⁹. W celu wykonania tego zarządzenia archiwa państwowe zostały zobowiązane do sporządzenia i przesłania do końca 1930 r. wykazów materiałów podlegających scalaniu do Wydziału Archiwów Państwowych, a biblioteki – do Departamentu Nauki i Szkół Wyższych. Archiwa państwowe miały też sporządzić wykazy archiwaliów luźnych, dubletów druków, druków załączonych do

¹⁷ *Protokół posiedzeń VI sesji*, s. 8–9; *Wykonanie uchwał Rady Archiwalnej*, „Archeion” 1930, 8, s. 32–33 (zawiera zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego S. Czerwińskiego z 1 IX 1930 r. w sprawie przeprowadzenia scalania archiwaliów państwowych).

¹⁸ Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie [dalej: MWRiOP], Departament I Ogólny, sygn. 2, odpis pisma Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1 września 1930 r. w sprawie scalania archiwaliów; Archiwum Narodowe w Krakowie [dalej: ANK], Archiwum Państwowe w Krakowie [dalej: APK], sygn. 41, *passim*.

¹⁹ *Protokół posiedzeń VII sesji*, s. 17.

spraw oraz rękopisów literackich, natomiast biblioteki – wykazy wszelkich rękopisów pochodzenia urzędowego.

Scalanie akt i rękopisów w ramach wymiany międzyarchiwalnej oraz pomiędzy archiwami i bibliotekami okazało się w praktyce przedsięwzięciem bardzo czasochłonnym, trudnym i generalnie niechętnie przyjmowanym przez większość środowisk archiwalnych i bibliotecznych. Proces ten obejmował dwa zadania: 1) scalanie archiwaliów pomiędzy archiwami (tzw. wewnętrzne, międzyarchiwalne); 2) scalanie archiwaliów pomiędzy archiwami i innymi instytucjami państwowymi i niepaństwowymi (tzw. zewnętrzne)²⁰. W procesie scalania przeniesieniu podlegały: 1) z bibliotek do archiwów – archiwalia państwowe; 2) z archiwów do bibliotek – rękopisy niebędące archiwaliami państwowymi oraz druki nienależące do biblioteki archiwalnej; 3) z archiwów jednych do drugich – archiwalia przypadkowo pozostające w niewłaściwych archiwach²¹. Archiwa państwowe czyniły najpierw przygotowania do scalania zewnętrznego, natomiast scalanie wewnętrzne uzależniano od ustalenia ostatecznego kształtu sieci archiwalnej (jak pamiętamy, istniały projekty przebudowy sieci archiwalnej, mogące spowodować znaczne przesunięcia zasobów archiwalnych) oraz od możliwości lokalowych poszczególnych archiwów. Jednocześnie podkreślano konieczność zachowania ostrożności w dokonywaniu przemieszczeń, szczególnie w odniesieniu do historycznie ukształtowanych archiwów²².

Zgodnie z zarządzeniem ministra archiwa sporządzały wykazy materiałów, obejmujące zarówno zespoły rozbite pomiędzy archiwa, jak i biblioteki lub zbiory prywatne. Sporządzanie wykazów akt, rękopisów i druków dotyczyło zasobów archiwalnych oraz zbiorów bibliotecznych²³. Wydział powołał specjalną komisję złożoną z J. Siemieńskiego, S. Dembego i A. Rybarskiego, która współpracowała w tym zakresie z archiwami i bibliotekami²⁴. Scalanie archiwaliów okazało się procesem trudnym i długotrwałym. Spisy akt przeznaczonych do scalania wymagały dwustronnych uzgodnień i były każdorazowo zatwierdzane przez ministra wyznań. Ze sprawozdań wynika, że realizacja tego procesu, nie licząc trudności organizacyjnych, nie napotkała większych przeszkód w archiwach, które scalały zespoły

²⁰ *Sprawozdanie z działalności Wydziału Archiwów Państwowych (WAP) z lat 1931 i 1932*, „Archeion” 1933, 11, s. 79–80.

²¹ ANK, APK, sygn. 41, passim.

²² M. Tarakanowska, *op. cit.*, s. 8.

²³ ANK, APK, sygn. 41, Wykaz akt Archiwum Ziemięskiego w Krakowie: „Do oddania z własnych zasobów – wg Katalogu Kutrzeby” oraz „Wykaz druków nie należących do biblioteki archiwalnej”.

²⁴ *Protokół posiedzeń VI sesji*, s. 25.

akt pomiędzy sobą lub przekazywały je do bibliotek²⁵. Znacznie większe opory akcja scalania archiwaliów napotkała w bibliotekach, które bardzo długo prowadziły prace studyjne w tym zakresie.

Podkreślić należy, że w okresie międzywojennym archiwa państwowe przyjmowały na mocy umów międzynarodowych materiały archiwalne rewindykowane od byłych państw zaborczych. Archiwalia te, zgodnie z zasadami archiwalnymi, kierowane były do archiwów centralnych i do właściwych archiwów terenowych.

Wyniki scalania wewnętrznego uwidoczniły się już w pierwszych latach po wydaniu przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego zarządzenia w sprawie scalania archiwaliów. W tym okresie skutecznie prowadzona była wymiana akt pomiędzy archiwami w Warszawie, pomiędzy archiwami warszawskimi i terenowymi oraz pomiędzy archiwami państwowymi w terenie. Dla przykładu: Archiwum Główne Akt Dawnych przejęło od Archiwum Skarbowego akta staropolskie, co uchroniło je przed całkowitym zniszczeniem w czasie II wojny światowej. Archiwum Akt Dawnych otrzymało w latach trzydziestych z Archiwum Skarbowego akta Banku Polskiego oraz Warszawskiego Rządu Gubernialnego, przekazując w zamian materiały Departamentu Dóbr Państwowych oraz dokumenty Komisji Likwidacyjnej przy Komitecie Urządzającym, a na rzecz Archiwum Oświecenia Publicznego – akta Okręgu Naukowego Warszawskiego oraz akta szkolne. Archiwum Akt Nowych, po utworzeniu w 1930 r., otrzymało liczne akta z AAD, między innymi: akta byłej Kancelarii Gabinetowej Rady Regencyjnej, akta byłej Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa, akta Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich oraz ministerstw. Archiwa centralne przejmowały pewne partie materiałów od placówek terenowych. Nastąpiła więc wymiana ksiąg grodzkich i ziemskich między AGAD a Archiwum Państwowym w Poznaniu, AGAD przejęło też od archiwum wileńskiego księgi podlaskie z okresu XVI–XIX w. Archiwa centralne również przekazywały niewielkie ilości dokumentów archiwom terenowym, np. Archiwum Państwowemu w Lublinie (otrzymało ono od AAD akta byłych władz wojewódzkich i gubernialnych lubelskich z pierwszej połowy XIX w. i od Archiwum Oświecenia akta szkolne z lubelskiego); Archiwum Państwowemu w Kielcach (akta Dyrekcji Naukowej Kieleckiej od Archiwum Oświecenia); Archiwum Państwowemu w Wilnie (akta byłej guberni mińskiej i Sądu Nowogródzkiego od AAD).

²⁵ *Sprawozdanie z działalności WAP w latach 1933 i 1934*, „Archeion” 1935, 13, s. 157; *Sprawozdanie z działalności WAP w r. 1935*, „Archeion” 1936, 14, s. 88; *Sprawozdanie z działalności WAP w 1936 r.*, „Archeion” 1938–1939, 15, s. 146–147; *Sprawozdanie z działalności WAP w 1937 r.*, „Archeion” 1938–1939, 16, s. 137–138.

Nastąpiła również wymiana niewielkich partii materiałów archiwalnych pomiędzy archiwami w terenie, np. między archiwum radomskim oraz krakowskim i kieleckim. Archiwum Państwowe w Radomiu otrzymało od archiwum krakowskiego akta osobowe Rządu Gubernialnego Radomskiego, a od Archiwum Państwowego w Kielcach – dokumenty Dyrekcji Dóbr i Lasów Narodowych Departamentu Radomskiego. Podobna wymiana nastąpiła pomiędzy archiwum kieleckim i krakowskim. Archiwum Państwowe w Kielcach otrzymało akta urzędów i urzędników gminnych z podległego mu terytorium od archiwum krakowskiego. Archiwum w Piotrkowie otrzymało natomiast z Archiwum Ziemińskiego w Krakowie akta komisarza obwodu piotrkowskiego oraz naczelnika piotrkowskiego²⁶.

Na mniejszą skalę prowadzono w okresie międzywojennym wymianę archiwaliów pomiędzy archiwami państwowymi a archiwami i instytucjami kościelnymi różnych wyznań. Brały w niej udział m.in. AAD i Archiwum Państwowe w Lublinie²⁷.

W latach 1933–1934 zaawansowane były przygotowania do scalania archiwaliów i druków w Wilnie pomiędzy tamtejszym Archiwum Państwowym i Biblioteką Uniwersytecką. Obie instytucje przygotowały spisy obiektów podlegających scaleniu i przedstawiły je do zatwierdzenia ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Rozpoczęto również prace związane ze scalaniem zbiorów pomiędzy Biblioteką Państwową im. Wróblewskich w Wilnie i Muzeum X.X. Czartoryskich w Krakowie²⁸. W tym samym okresie AGAD otrzymało z Biblioteki Narodowej rewindykowany z Rosji, a pochodzący z Archiwum Koronnego egzemplarz Statutu Łaskiego, a Biblioteka Narodowa przekazała AGAD zbiór rękopisów i druków zatytułowany „Literaria”, przechowywany dotąd w „Zbiorze Popielów”²⁹. Ponadto w 1933 r. Archiwum Skarbowe przejęło z Archiwum Akt Nowych ponad osiem tysięcy woluminów akt Komisji Likwidacyjnej przy Komitecie Urządzającym. Archiwum Akt Dawnych zaś przekazało archiwom w Warszawie (AAN, Archiwum Skarbowemu, Archiwum Oświecenia Publicznego) oraz różnym archiwom państwowym w terenie akta reewakuowane z ZSRR, wydzielane z różnych zespołów przejętych

²⁶ Przedstawione dane na podstawie: *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1931*, „Archeion” 1932, 10, s. 21–29; *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1932*, „Archeion” 1933, 11, s. 117–125; *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Lata 1933 i 1934*, „Archeion” 1935, 13, s. 215–230; I. Mamczak-Gadkowska, *op. cit.*, s. 188–192.

²⁷ *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1930*, „Archeion” 1931, 9, s. 55; *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1936*, „Archeion” 1937–1938, 15, s. 182.

²⁸ *Sprawozdanie z działalności WAP w latach 1933 i 1934*, „Archeion” 1935, 13, s. 157.

²⁹ *Ibidem*, s. 216–217.

po reewakuacji przez AAD³⁰. Intensywne prace scaleniowe trwały także w Archiwum Państwowym w Wilnie, które przejęło ponad tysiąc woluminów od Uniwersytetu Stefana Batorego, przekazało natomiast liczne materiały archiwalne Archiwum Wojskowemu w Warszawie i AAD oraz archiwom państwowym w Grodnie, Lublinie i Lwowie³¹.

Na początku 1935 r. Wydział Archiwów Państwowych przeprowadził scalanie archiwaliów z Biblioteką Sejmową w Warszawie i Biblioteką Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Archiwum Skarbowe przejęło z Biblioteki Sejmowej „Księgi narad o budżecie przychodów i wydatków Królestwa Polskiego” (31 tomów) oraz akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu (4 tomy). Z kolei Archiwum Główne Akt Dawnych przejęło z Archiwum Państwowego w Wilnie liczne akta sądowe z XVI–XIX w. oraz równie liczne materiały archiwalne z Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie, między innymi akta pochodzące z archiwum Komisji Skarbowej Koronnej, akta komory grodzieńskiej, akta kapituły niemieckiej, akta kościelne³². Część dokumentów z Archiwum Państwowego w Wilnie, a mianowicie 27 tomów akt grodzieńskich z pierwszej połowy XIX w., przejęło w 1935 r. Archiwum Państwowe w Grodnie³³. W końcu 1935 r. Archiwum Akt Dawnych przekazało w depozyt Bibliotece Narodowej Józefa Piłsudskiego w Warszawie 3985 rękopisów sztuk teatralnych składanych w warszawskim Komitecie Cenzury i będących załącznikami do akt tego Komitetu³⁴. Teatralia te stanowiły bardzo typowy obiekt wymiany między archiwami i bibliotekami w procesie scalania archiwaliów. W tym samym okresie, w wyniku „zasady scalania”, Archiwum Główne Akt Dawnych przekazało Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie z działu „Rękopisy różne” 8 fascykułów listów i korespondencji Joachima Lelewela z Mikołajem Malinowskim, Protem Lelewelem, Ludwikiem Kamińskim i innymi³⁵. Archiwum Skarbowe w 1935 r. przejęło z Archiwum Oświecenia Publicznego akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, dotyczące „kolizji duchowieństwa z władzami sądowymi” oraz z Biblioteki Sejmu i Senatu akta skarbowe i księgi narad budżetowych Królestwa Polskiego. Biblioteki i zakłady uniwersyteckie otrzymały od Archiwum Skarbowego komplety map byłego Wschodniego Okręgu Górniczego Królestwa Polskiego, a Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu zbiór książek rosyjskich przechowywanych w magazynach archiwalnych po różnych władzach

³⁰ *Ibidem*, s. 217–219.

³¹ *Ibidem*, s. 229–230.

³² *Sprawozdanie z działalności WAP w 1935 r.*, „Archeion” 1936, 14, s. 88–89; *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1935*, „Archeion” 1936, 14, s. 124, 135.

³³ *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1935*, s. 130, 135.

³⁴ *Sprawozdanie z działalności WAP w 1935 r.*, s. 88–89.

³⁵ *Ibidem*, s. 124–125.

i urzędach rosyjskich. Archiwum Akt Nowych w 1935 r. przyjęło od Archiwum Skarbowego 25 map okręgu górniczego Królestwa Polskiego oraz od AAN akta byłego Łódzkiego Oddziału Rosyjskiego Banku Państwa. Archiwum Oświecenia Publicznego przejęło z Biblioteki Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego akta byłego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego i akta byłej Biblioteki Publicznej w Warszawie. Archiwum to przekazało natomiast resztki akt byłej Dyrekcji Szkolnej archiwom państwowym w Kielcach, Lublinie, Piotrkowie, Poznaniu i Radomiu³⁶.

Kolejny rok przyniósł dalsze zmiany wynikłe z realizacji „zasady scalania”³⁷. W latach 1936–1937 prace związane ze scalaniem zbiorów prowadziło między innymi archiwum lwowskie, które w tym czasie dokonało wymiany akt z Archiwum Głównym i Archiwum Skarbowym oraz z Biblioteką Uniwersytecką we Lwowie. Archiwum Państwowe we Lwowie przekazało także archiwum lubelskiemu księgę grodzką krasnostawską z lat 1654–1688³⁸. Z kolei Archiwum Państwowe w Poznaniu umożliwiło trzem archiwom centralnym (AGAD, AAD i Archiwum Skarbowemu) drobne uzupełnienie ich zasobów aktami pochodzącymi z registratur byłego Rządu Gubernialnego Kaliskiego, przechowywanymi dotąd w Archiwum Poznańskim³⁹.

W 1937 r. Archiwum Skarbowe, zgodnie z zasadą pertynencji, przekazało archiwom państwowym w Grodnie i Kielcach akta Urzędu Gubernialnego do spraw włościńskich i akta komisarzy do spraw włościńskich z tych terenów. Archiwum Państwowe w Grodnie otrzymało od AAD akta Zarządu Guberni Augustowskiej. W tym samym roku Archiwum Akt Dawnych w Warszawie przejęło z Archiwum Skarbowego akta Kancelarii Gubernatora Warszawskiego, a do AGAD przekazało akta popruskie. Archiwum Oświecenia Publicznego otrzymało od AAD akta Wydziału Lekarskiego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego inwentarze narzędzi chirurgicznych, akta Wydziału Oświecenia Komisji Rządowej WRiOP, akta Seminarium Nauczycielskiego w Warszawie (później w Łodzi) z lat 1866–1918 oraz akta Gimnazjum Państwowego im. Stefana Żeromskiego w Łodzi. Ponadto AAD przekazało Bibliotece Narodowej odpisy sztuk teatralnych pochodzących z zasobu Archiwum Państwowego w Lublinie. Prawosławny Konsystorz Duchowny Poleski

³⁶ *Ibidem*, s. 126–134.

³⁷ Takiego określenia używano w odniesieniu do przepisów zawartych w zarządzeniu ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 1 IX 1930 r.

³⁸ *Sprawozdanie z działalności WAP w 1936 r.*, s. 146; *Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1936*, s. 182.

³⁹ *Sprawozdanie z działalności WAP w 1936 r.*, s. 146.

otrzymał natomiast od AAD księgi metrykalne z parafii prawosławnych z podległych mu powiatów z lat 1795–1917⁴⁰.

W tym samym czasie Archiwum Akt Nowych przekazało Archiwum Państwowemu w Poznaniu akta Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej (akta Departamentu Pracy i Opieki Społecznej oraz Departamentu Zdrowia Publicznego). Trwały także prace scaleniowe pomiędzy Archiwum Państwowym we Lwowie a miejscową Biblioteką Uniwersytecką. Archiwum lwowskie otrzymało z Biblioteki Uniwersyteckiej 100 rękopiśmiennych map dóbr królewskich pochodzących z XVIII i XIX w.⁴¹

W ostatnim okresie przed II wojną, w 1938 r., zakończyło się scalanie archiwaliów państwowych i rękopisów bibliotecznymi pomiędzy AGAD i Archiwum Oświecenia a Biblioteką Uniwersytetu Stefana Batorego oraz Biblioteką Państwową im. Wróblewskich w Wilnie. Szczegółowy spis obiektów podlegających scalaniu pomiędzy tymi instytucjami zawarty został w specjalnym zarządzeniu ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z czerwca 1938 r.⁴² Archiwum Oświecenia Publicznego przejęło z Biblioteki Państwowej im. Wróblewskich akta pochodzące z zespołów Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, Okręgu Naukowego Warszawskiego oraz dyplomy Uniwersytetu Warszawskiego i świadectwa szkolne z lat 1815–1830. Archiwum Główne Akt Dawnych przekazało wyżej wymienionym bibliotekom wileńskim liczne rękopisy, autografy i artykuły związane z Wilnem. Trwały prace przygotowawcze do wymiany archiwaliów pomiędzy AGAD a Muzeum X.X. Czartoryskich w Krakowie.

W Archiwum Głównym Akt Dawnych i Archiwum Skarbowym podjęto prace mające na celu scalenie niektórych zespołów tych archiwów. Chodziło o tzw. Dział Staropolski Archiwum Skarbowego, należący organicznie do akt dawnej Rzeczypospolitej, przechowywanych w AGAD oraz o część registratury byłego rosyjskiego Zarządu Dóbr Państwowych przechowywaną w AGAD, a należącą organicznie do zespołów Archiwum Skarbowego. Trwały także dalsze prace przygotowawcze do scalania archiwaliów pomiędzy archiwami państwowymi w Grodnie i Wilnie. Archiwum Oświecenia Publicznego rozpoczęło procedurę

⁴⁰ *Sprawozdanie z działalności WAP w 1937 r.*, s. 177–178.

⁴¹ *Ibidem*, s. 185, 188.

⁴² „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej” 1938, nr 7, poz. 203. (Zarządzenie Ministra WRiOP, z dnia 23 VI 1938 r., o scalaniu akt i obiektów bibliotecznymi między Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie i Archiwum Oświecenia Publicznego w Warszawie a Biblioteką Państwową im. Wróblewskich w Wilnie i Biblioteką Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie); *Sprawozdanie z działalności WAP w r. 1937*, s. 137–138.

scalania z „Fundacją Wojciecha i Anieli małżonków Górskich na cele wychowawczo-oświatowe”⁴³.

Prace nad scalaniem archiwaliów w Polsce w okresie międzywojennym prowadzone były z różnym natężeniem od początku lat trzydziestych XX w. do wybuchu II wojny światowej⁴⁴. W tym okresie archiwisci, kierując się wprowadzonymi i upowszechnionymi w polskich archiwach państwowych fundamentalnymi zasadami archiwalnymi, realizowali trudne i niezwykle czasochłonne zadania scalania materiałów archiwalnych. Nie bez wpływu na przebieg tego procesu pozostawały przede wszystkim liczne i różnorodne zadania związane z organizacją scentralizowanej służby archiwalnej w odrodzonym państwie polskim, jak również skromne możliwości kadrowe archiwów oraz złożoność samego procesu scalania archiwaliów, który wymagał często objęcia poszukiwaniami szeregu archiwów, zespołów i zbiorów. Docenić należy włączenie się Polskiej Akademii Umiejętności w prace nad przygotowaniem tego procesu oraz wysiłki archiwów i bibliotek naukowych, zwłaszcza uniwersyteckich, w jego realizację. Niektóre archiwa próbowały rozwiązać problem scalania akt przez opracowywanie inwentarzy idealnych, które miały obejmować całość zespołu bez względu na miejsce przechowywania jego poszczególnych fragmentów. Taką próbę podjęło na przykład kierowane przez J. Siemieńskiego Archiwum Główne Akt Dawnych, w którym przez szereg lat pracowano nad inwentarzem idealnym Archiwum Koronnego, ale praca ta również nie została ukończona do wybuchu wojny⁴⁵. Wszelkie przeprowadzone w archiwach zmiany w zasobie, wyniki z prowadzonej akcji scalania, były zamieszczane w zarządzeniach Ministra WR i OP oraz w sprawozdaniach WAP i poszczególnych archiwów zamieszczanych na łamach „Archeionu”, co stanowiło cenną informację dla badaczy naukowych.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archiwum Akt Nowych:

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Departament I Ogólny, sygn. 2.

⁴³ *Sprawozdanie z działalności WAP w 1937 r.*, s. 137–138.

⁴⁴ AAN, MWRiOP, Departament I Ogólny, sygn. 2, Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 1 VII 1939 r. w sprawie scalania archiwaliów z Biblioteką Jagiellońską.

⁴⁵ J. Jankowska, *op. cit.*, s. 11.

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 41.

Printed sources (Źródła drukowane)

„Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 14, poz. 182.

„Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej” 1938, nr 7, poz. 203.

Protokół posiedzeń VI sesji Rady Archiwalnej z 19 i 20 grudnia 1928 r., „Archeion” 1928, 5.

Protokół posiedzeń VII sesji Rady Archiwalnej z 28–29 marca 1930 r., „Archeion” 1930, 8.

Sprawozdanie Wydziału Archiwów Państwowych z lat 1931 i 1932, „Archeion” 1933, 11.

Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Lata 1933 i 1934, „Archeion” 1935, 13.

Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1931, „Archeion” 1932, 10.

Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1932, „Archeion” 1933, 11.

Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1930, „Archeion” 1931, 9.

Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1935, „Archeion” 1936, 14.

Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych. Rok 1936, „Archeion” 1937–1938, 15.

Sprawozdanie z działalności WAP w latach 1933 i 1934, „Archeion” 1935, 13.

Sprawozdanie z działalności WAP w r. 1935, „Archeion” 1936, 14.

Sprawozdanie z działalności WAP w 1936 r., „Archeion” 1937–1938, 15.

Sprawozdanie z działalności WAP w 1937 r., „Archeion” 1938–1939, 16.

Wykonanie uchwał Rady Archiwalnej, „Archeion” 1930, 8.

Studies (Opracowania)

Bańkowski P., *Archiwa i rękopiśmienne zbiory biblioteczne*, „Archeion” 1951, 19–20.

Bielińska M., Sucheni-Grabowska A., *Siemieński Józef, Jan, Julian (1882–1941)*, w: *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 1, Warszawa–Łódź 1988.

Jankowska J., *Scalanie archiwaliów*, „Archeion” 1954, 22.

Kaczmarczyk K., *Potrzeby naszych archiwów*, w: *Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 10, Warszawa 1929.

Karwasińska J., *Józef Siemieński – dyrektor Archiwum Głównego*, „Archeion” 1948, 17.

Mamczak-Gadkowska I., *Archiwa państwowe w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2006.

Konarski K., *Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania*, Warszawa 1929.

Konarski K., *Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej*, „Archeion” 1927, 1.

Konarski K., Łopaciński W., *Reorganizacja archiwów państwowych*, w: *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28 listopada do 4 grudnia 1930*, t. 1, *Referaty*, red. K. Tyszkowski, Lwów 1930.

Przelaskowski R., *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935.

Siemieński J., *Przewodnik po archiwach polskich*, t. 1, *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1933.

Siemieński J., *Respect des fonds. Application internationale*, w: *VIII-e Congres International des Sciences Historiques, V. I- Communication presentees*, Zurich 1938.

Siemieński J., *Scalanie archiwów i bibliotecznych zbiorów szczególnych*, w: *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*, t. 1, *Referaty, Sekcja VI B*, Lwów 1925.

Siemieński J., *Stan i sprawa archiwów polskich*, w: *Nauka Polska jej potrzeby, organizacja i rozwój*, t. 10, Warszawa 1929.

Suchodolski W., *Projekt Przewodnika po polskich archiwach państwowych doby porozbiorowej (1772–1918). Ankieta archiwalna*, „Archeion” 1934, 12.

Tarakanowska M., *Problemy rozmieszczania i scalania zespołów archiwalnych w sieci archiwów państwowych*, „Archeion” 1988, 84.

NOTA O AUTORZE

Irena Mamczak-Gadkowska – dr hab., profesor nadzwyczajny w Zakładzie Archiwistyki na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W latach 2012–2020 kierownik Zakładu Archiwistyki. Problematyka badań naukowych autorki obejmuje prace z zakresu archiwistyki, zwłaszcza archiwoznawstwa oraz teorii i metodyki archiwalnej, a także biografistyki, edukacji archiwalnej oraz źródłoznawstwa.

ABOUT THE AUTHOR

Irena Mamczak-Gadkowska – PhD with habilitation, professor in the Department of Archival Studies at the Faculty of History of Adam Mickiewicz University in Poznań. From 2012 to 2020, Chair of the Department of Archival Studies. Her research studies include works in the field of archival science, in particular the history of archives and archival theory and methodology, as well as biographical studies, archival education and source studies.